

Janusz MAĆZKA

Odzyskany rękopis Metallmanna

Twórczość naukowa Joachima Metallmanna zamyka się w latach 1914–1939. Obejmuje ona przede wszystkim prace z zakresu filozofii przyrody i metodologii. Podstawowym problemem, jakim interesował się Metallmann, jest determinizm. Jego najważniejsze dzieło *Determinizm nauk przyrodniczych* (Polska Akademia Umiejętności, 1934), dotyczące zagadnienia determinizmu na terenie fizyki, wydawało się być zamkniętą całością. Okazało się, że tak nie jest. W archiwum Polskiej Akademii Nauk w Krakowie został odnaleziony prawie kompletny rękopis II tomu *Determinizmu nauk przyrodniczych*. Rękopis ten zawiera 10 rozdziałów i jest poświęcony determinizmowi na terenie biologii. Nie jest to jednak kompletna wersja II tomu. Widać wyraźnie, że rękopis był uzupełniany wieloma dopiskami; niektóre z nich były pisane na oddzielnych karteczkach, które Metallmann przyklejał do istniejących już stron. Rozdziały V, VI i VIII zostały przepisane na maszynie. Wstępna ich analiza pokazuje, że w szczegółach odbiegają one od rękopisu. Np. w maszynopisach notorycznie brak jest interpunkcji, a pewne słowa ulegają przekreśleniu lub opuszczeniu.

Prezentowany poniżej tekst zawiera pierwszy rozdział rękopisu Metallmanna. Przygotowanie go do publikacji wymagało poczynienia pewnych „delikatnych” interwencji. Interwencje te szły w dwóch kierunkach: Po pierwsze, zostało dokonane pewne uwspółcześnienie ortografii; np. zamieniono formy „tem” na „tym”, czy „teoryi” na „teorii”. Zmiany te nie zostały zaznaczone w tekście. Pozostawiliśmy jednak pewne archaizmy celem zachowania specyfiki stylu Metallmanna. Po drugie, wprowadzono zmiany mające pomóc w lepszym zrozumieniu treści. W tym przypadku proponowane zamiany zostały umieszczone a nawiasach {...} obok oryginalnych ujęć Metallmanna pozostawionych w nawiasach [...]. W niektórych miejscach pojawiają się tylko nawiasy [...]; oznaczające fragmenty proponowane do po-

*UWAGA: Tekst został zrekonstruowany przy pomocy środków automatycznych; możliwe są więc pewne błędy, których sygnalizacja jest mile widziana (obi@opoka.org). Tekst elektroniczny posiada odrębną numerację stron.

minięcia w czytaniu, lub tylko nawiasy {...}, oznaczające fragmenty dodane przez redaktorów. Wszystkie inne nawiasy i cudzysłowy pochodzą od Metallmanna¹.

Oddzielnym problem są przypisy. W wielu przypadkach Metallmann pisał je skrótowo, pozostawiając ich uzupełnienie do ostatecznej redakcji. Niektóre z nich udało się uzupełnić; inne pozostały w pierwotnej formie. Wszystkie podkreślenia pochodzą od Metallmanna.

Wybór do publikacji dwóch pierwszych rozdziałów ma spełnić podwójne zadanie: (1) dać pewne wyobrażenie o całości rękopisu oraz (2) ukazać Metallmanna rozumienie problemu „determinizm w biologii”. Większość poruszonych kwestii znajdzie swoje rozwinięcie w dalszych rozdziałach. Rozdział pierwszy rozpoczyna się od postawienia zasadniczego pytania: „czy przechodząc na teren zjawisk biologicznych można bez zastrzeżeń posługiwać się tymi typami determinizmu co w zakresie fizyko–chemii?”. Następnie Metallmann zastanawia się nad wzajemną relacją problemów „determinizm — indeterminizm” oraz „mechanycyzm — witalizm”. Ten krąg zagadnień powraca jeszcze wielokrotnie w dalszych rozdziałach.

Prezentowany tekst jest zapowiedzią, przygotowywanej do druku całości zachowanych rękopisów. Ocalenie rękopisów drugiego tomu dzieła Metallmanna stanowi ważny etap w procesie poznawania polskiej filozofii przyrody okresu międzywojennego.

¹Chcąc wyróżnić jakiś tekst, Metallmann stosował podkreślenia; zostały one zastąpione kursywą.